

Бранислав
Нушић

**Одабране
приповетке**

Приредио и предговор написао
Рашко В. Јовановић

■ Laguna ■

Copyright © 2018 овог издања, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Одабране приповетке

Садржај

Предговор: <i>Пријоведач Бранислав Ђ. Нушић</i>	9
Један мора одступити.	19
Човек који губи мисли.	57
Варка (десила се једноме путнику)	65
Палилулски роман	
Истина из београдске Палилуле	73
Регулација, нивелација, канализација.	91
Драмски писац	97
Кикандонска посла	107
Невоље Аркадија Јаковљевића	127
Политички противник.	143
Из <i>Листића</i>	153
Максим	177
Класа	199
<i>О њиређивачу</i>	211

Проф. др Рашко В. Јовановић:

**ПРИПОВЕДАЧ
БРАНИСЛАВ Ђ. НУШИЋ**

Приповетка је у српској реалистичкој књижевности била омиљена форма прознога израза. Сви писци тога књижевнога правца, почев од Јакова Игњатовића па до Светозара Ђоровића, писали су приповетке. Зато није ништа чудно што се и Бранислав Ђ. Нушић (1864–1938) још на самом почетку свога књижевнога рада огледао као приповедач. Пошто је 1880. године објавио у *Голубу*, сомборском „листу за српску младеж“, прве стихове, шеснаестогодишњи Алкибијад Нуша већ наредне године ће у истим новинама пласирати и први прозни текст – *Мој анђео*, причу саздану у виду аутобиографскога записа. Млади Нуша сарађиваће и у Змајевом *Невену*, у којем поред песама и прича објављује и кратке описе занимљивих догађаја из свакодневног живота. Такође саставља ребусе и загонетке. Исте године постаће члан ђачке литерарне дружине „Нада“, у којој је веома активан и на састанцима често чита своје саставе – песме и

приче, наилазећи, нарочито као приповедач, на леп пријем код осталих чланова. Године 1882, пред завршетак гимназијскога школовања, почеће да објављује песме и приче са духовитим хумористичким сижеима у тек покренутом листу *Срџче*, да би крајем те године, у такође новопокренутом забавнику намењеном младима, *Нага*, поред песама објавио и две приповетке *Муро* и *Фрак*, које имају хумористичке тонове.

Занимљиво је да се већ у првим приповеткама може наслутити Нушић – позоришни писац, и то по описима појединих ситуација и, нарочито, по бројним увек добро формираним дијалозима. Тако већ приповетка *Фрак* садржи једну праву позоришну ситуацију када домаћин куће препознаје свој фрак на једном посетиоцу, који се удвара његовој кћери. Због тога га, срдито и гласно, прекорева пред свима што су се окупили на забави у његовоме дому: „А откуд вам мој фрак, а!? Срам вас било! А ја обио кућу тражећи га! Срам вас било!!!! – Шта!!! Убезекнуше се сви.“ И ту Нушић прекида причу стављајући два реда цртица, да би је овако завршио: „Ја нисам још толико усавршен да се смем усудити и овако трагичне тренутке описивати, па стога остављам овде празно место, да попуним кад до савршенства дођем.“ И овако разрешена ситуација, као и читава прича, и те како упућује наше асоцијације на Чехова. А када до савршенства дође, Нушић ће такве ситуације разрешавати на драмски начин.

Убрзо ће Нушић почети да пише и сатирично-политичке песме у листу *Ђоса*, да би 1883. године написао и прву комедију, *Народни њосланик*. Али, наставиће да негује и приповедачку прозу, која неће

бити увек хумористички интонирана. Прва његова књига, објављена 1886, *Приповећке једнога кайлара из Српско-бујарскога рата*, несумњиво је потврдила Нушића као талентованог приповедача, који уме да опсервира не само карактеристичне животне појаве у специфичним ратним околностима него и да уочи занимљиве појединце и прикаже их психолошки нијансовано и продубљено. Наиме, у овој збирци од девет прича, којој ће Нушић после додати још једанаест и објавити 1895. као допуњено друго издање, приповедачки израз прожет је личним поимањем бесмислености рата, и, у исти мах, веома живописан и лишен непотребних дигресија,

Слика ратних збивања у *Приповећкама једнога кайлара* доноси Нушићево младалачко виђење војничких ратних догодовштина. С правом истиче Божидар Ковачевић: „Нушић је био исувише млад да разуме овај рат; у двадесетој години се догађаји преживљују, а не аналишу. То преживљавање је главни чар његових *Приповедака једног кайлара*.“ Заиста, те приповетке писане су непосредно и са пуно топлог саосећања и мада су скоро анегдоте, имају потресну убедљивост. Нушићу је било необично стало до ове збирке приповедака, као што је сваком писцу његов првенац увек драг. Он не само да је првих девет приповедака за друго издање дотерао него је и са знатно више пажње и умећа написао нових једанаест приповедака збирке. Међу најлепше странице ове збирке могу се сврстати приче *Ојрошћај*, *Пшичице божије*, *Петар Дабих* и *Шињел*. Иако је последња од наведених прича анегдотски кратка, она садржи дирљиво казивање о

војнику Алекси, који није имао шињел, те је ноћу на спавању био без покривача. Зато се обраћао другим војницима да му уступе пола ћебета (или шињела), али без успеха. Био је необично срећан када је успео да од једног болничара „испод руке“ купи шињел некога преминулога рањеника. Али једна околност убрзо ће га ожалостити: обукавши шињел, нађе у њему писмо покојниковог оца. О ситним, сасвим обичним догађајима пише стари отац, поред осталог и о девојци која га чека, али то ништавно писамце добија неизмерну вредност, јер је умро онај коме је упућено. Отац га неће видети, девојка га неће сачекати... „Кад сам дочитао писмо, погледасмо се и ја и Алекса испод очију. Нисмо ни речи проговорили, само Алекса узме ово писмо, сави га лепо и понова метну у џеп. Шта ћеш с њим? – Хоћу да га чувам, рече.“ Иако је све једноставно у овој причи, уочава се да је Нушић престао да се смеје и шали. Обична, али потресна ситуација у којој нови власник шињела изражава пијетет и жељу да сачува спомен на преминулога борца.

Већина проучавалаца Нушићевог прозног стваралаштва обично даје предност *Приповећкама једној кайлара* над књигом мемоарске прозе *Деветистојојетнаестиа*. Међутим, Јован Скерлић није Нушићевим приповеткама придавао особит значај: „Његове озбиљне приповетке *Рамазанске вечери* и *Приповећке једној кайлара* занимљиве су и пријатне за читање, али више вреде анегдотичношћу но књижевним и уметничким елементом.“

Године 1886. Нушић је објавио приповетку *Варка десила се једноме љушнику* у којој је описао једно

путовање речним бродом, по свој прилици од Смедерева ка Београду, у којој је веома живописно приказао сусрет са лепом младом девојком која је читала неку књигу. У разговору она је изложила да у тешкој борби човека и природе верује у надмоћ ове друге силе... У даљем току разговора она му је са театралним узбуђењем саопштила како може изгледати чудно и смешно ово што говори, али то је стога што вероватно није никада видео пред собом отворено срце пуно осећаја, да му потом, стиснувши му руку, рече да ће му тај стисак све рећи. Разговор је ту прекинут, писац је био изненађен, може се рећи и одушевљен, али ће се изненадити па и разочарати када је дошавши кући, са књигом коју је девојка заборавила на броду, на трећој страници нашао реченице што му их је изговорила о борби човека и природе.

На књижевној вечери студентског друштва „Побратимство“, приређеној 7. марта 1887. у Београду, Бранислав Нушић читао је приповетку из тадашњег друштвеног живота *Један мора одстиуиити*. Ову своју најдужу приповетку, која има дванаест краћих поглавља, вероватно написану после лектире руских писаца, Нушић ће те године и објавити у часопису *Ошџаџбина*, у два наставка. Ова приповетка несумњиво одаје мајсторство ствараоца који је превазишао анегдотичност.

После *Приповедака једној кайлара*, Нушић, напредо са комедијом *Пројекција*, пише 1888. у пожарвачком затвору у којем је заточен по судској пресуди због увреде краља Милана у песми *Појреб два „раба“*, циклус од десет кратких прича *Лисџиџи*, који

ће објавити 1889, године. Божидар Ковачевић, кад је реч о *Лисџићима*, оправдано указује на приметан утицај Хајнеових *Идеја или књије Лејран*, као и на њихову сличност са *Ђерганима* Добре Ружића, да би истакао: „*Лисџићи* Нушићеви нису само ћаскање једног беспосленог затвореника. Сарказам и иронија преплећу се са лирским местима и после поезије долази песма у прози. Начин је тај онда био нов у нашој прози, дотле романтичној и сентименталној.“

Већ у првој причи *Лисџића* присутна је јака сатирична интонација у духовитом разговору са једним волом, који писца саветује: „Будите миран грађанин, скидајте капу сваком ко је ма и мало виши од вас, па макар вас и роговима престижао у висини; научите се да се дубље поклоните; научите се и да помало колена савијете, па кад вас грбача заболи немојте се тужити, већ каж’те сваком да је то од назеба. Великим људима немојте истину у очи говорити, а најмање смете ту погрешку учинити према владоцима и женама. Власт и пуницу немојте врећати; немојте заборавити да често дарујете жену и оне који су старији од вас у служби. Кад вас ко удари песницом, ви се насмешите и чешите се тек кад одете кући. Ако се с вашом женом забавља какав велики чиновник, ви се правите као да не видите. Научите се да баш онда ћутите кад вас савест гони да говорите, па ћете се убрзо уверити да је ћутање – злато. (...) Будите увек спремни да владоцу кажете да је племенит, жени да је лепа, пандуру да је mudar, списатељу да је генијалан.“ Разговор са „мудрим“ волом у Нушићевим *Лисџићима* свакако је инспирисао Радоја Домановића да 1902. године

напише *Размишљање једној обичној српској вола*. Зато је и тачан закључак Божидача Ковачевића: „Нушић је тек после појаве *Лисџића* постао доиста познат књижевник, у историји књижевности биће због ове књиге обележен и као родоначелник наше модерне сатире, коју ће после продужити и развити Домановић.“

Почетком 1898. Нушић је дошао у Серез са задатком да оснује српски Конзулат. На то се Србија одлучила зато што су у Серезу још постојале прилично очуване рушевине цркве Светог Николе у којој се Душан Силни 1345. године прогласио за цара, а ту је некад господовала и српска царица Јелена. Иако су га Бугари и Грци ометали, Нушић је у Серезу отворио српску школу и радио је на повећању броја српских становника у тој вароши и околини, насељавањем Срба земљорадника, занатлија, трговаца и др. Боравећи и радећи у Серезу ипак је и писао. Прерађивао је и допуњавао текстове које је донео и писао нове: збирку приповедака *Рамазанске вечери* коју ће објавити те године у Сарајеву, као и збирку *Десеј њрича*, коју ће штампати у Београду 1901. године и која, поред осталих, садржи приповетку *Кикандонска њосла* у којој је отворено и јасно приказао менталитет нашег човека.

Овај избор претежно садржи приповетке из београдског живота које одају пишчеву моћ да уочи поједине карактеристичне појаве у породичним и друштвеним односима младог грађанства српске престонице. Обухваћене су и приповетке које свестрано приказују и менталитет наших људи изван урбаних средина. Све то је нушићевски духовито и занимљиво.

ПРИПОВЕТКЕ

ЈЕДАН МОРА ОДСТУПИТИ...

I

– Још се није вратио господин Филип? – упита госпођа помоћниковица, и погледа у сат.

– Није, доцне ће доћи – одговори високи пандур, танких бркова шиштећи гласом, е ти се чини да кроз „брдо“ са разбоја говори.

– А ти си му дао пушку?

– Јес’!

Госпођа је помоћниковица жива нестрпљивост, иначе ретка, добродушна жена, чему као да противречи њено малено и ниско чело. Жена, која је одрасла и удала се у унутрашњости, дакле, једна од оних која одлазак у престоницу сматра као какав свечан поход, и која долазак каквих гостију из престонице највећом брзином саопштава свима сусеткама и познаницима.

– Ах, данас ће ми доћи гости из Београда – вели она комшиници слева – господин Ђорђе Петровић, он је,

знате, секретар, има красну женицу, тек што се оженио, а здраво су изобразени људи... тако се радујем, знате!

Па онда комшиници здесна:

– Ах, дођи, сестро, сутра-прекосутра к мени да те упознам са гостима што ће ми данас доћи из Београда, има красну женицу и дете, биће код нас најмање 20 дана... а здраво су изобразени људи!...

И заиста, госпођа помоћниковица је очекивала госте, а широком царском џаџом, јездила су већ од јутрос гломазна путничка кола, каква се виђају нашим друмовима, вукући се својим тандрком и дижући за собом мутне облаке тешке друмске прашине.

Танки точкови са изведеним паоцима и излизаним шинама остављају по дубокој прашини своје равно-одстојне трагове; папуча обешена о срчаници, клати се равноремено; платно које затвара задњи отвор на арњевима вије се високо и коњи каскају лењо, опустивши главу; док их не домаши по ушима бич безбрижнога кочијаша, уз ону псовку која облигатно следује и која је тако пуна нових и чудно скованих речи да је готово оправдано оно што нека шаљивчина рече: да у Србији, сем српскога, има још и „кочијашкога“ језика.

У колима, на горњем седишту, седе дакле они гости које онако нестрпљиво очекује госпођа помоћниковица, за које се разбира господин помоћник, шаљући сваки час пандура из канцеларије да види јесу ли стигли; за које зна комшиница слева, да су „здрово изобразени“, и за које зна комшиница здесна, да ће „најмање двадесет дана седети“.

Ђорђе Петровић није више у оним годинама за које се у нашим посмртним огласима каже: „у цвету своје

младости“, он је већ на средини савремено скраћеног човековог века – биће да ће скоро у тридесету. Красило га је отворено и високо чело, уређена брада и такве очи које су оскудевале лепотом, али биле богате изразом. Колико је то човек који би на први мах стекао поштовање и симпатије, ипак његови покрети, па оне борице на челу и чудно развучена уста причињаваху да би човек мислио е му недостаје још љубазности која му се не може да спори; стог’ је згодно и као судбом одређена за то, пристајала уза њ његова млада госпа. Својом лепотом, младошћу, свежином и живахношћу хармонисала је она са њим једну целину. Кад му је недостајало веселих часова, живота и ведрине, допуњавала је она својим љупким и заносним осмехом; кад је њена живахност и безбрижност замахнула, уоквирио је он својим меким и честим борама. Упознајте Ђорђа и његову жену, па ћете се осведочити да он усамљен изгледа као оквир без слике, а она усамљена као слика без оквира.

Била је Јелка (тако се звала) млада и живахна „шипарица“, васпитана са две-три књижице, једним страним језиком и клавиром; када су се они упознали на једној кућној забави, дакле, у доба када она још није протрчала кроз ону другу школу која неминовно следује оваквом олаком васпитању, кроз школу детињске љубави са ђацима и питомцима војне академије, која се састоји у освртању, пролажењу крај прозора и давању цветића за „вечну“ успомену. Ђорђе је тада заволео ту малу враголанку, несташних очију, а она, иако би хтела да га воли, смела је само да га поштује. Даље је лако ишло и они су једног дана стали пред олтар,

а сада већ, као да су њене уснице изгубиле мало од оне дражи, па оне некада врло живе очи као да су се нешто мало угасиле; али у накнаду тога, држи она на крилу красно чедо, округло и пуначко, са очевим челом и обрвама, а мајчиним очима и оном правилном округлином браде.

Мали се смеје, тапшући рукама, погдекад их пружи Ђорђу, на што га мајка дигне више, те му ручице досегну до очеве браде, коју оно чупка са највећим задовољством.

Не смемо да заборавимо још једнога путника, тета-Натку, детињу дадиљу, која седи на доњем седишту, наслоњена на широка леђа кочијашева и погдекад затапше рукама детету, као да га позабави, а највише блене кроз продрте арњеве у непознате пределе, који јој пролазе брзо један за другим.

Коњи час миле, час ошинути бичем кочијашевим потегну новом снагом и надокнаде лењост мрдајући учуљеним ушима, као да би хтели рећи: „Примамо наук у виду казне и ево се нећемо више олењити!“

И заиста се више не олењише, те једним добрим и подужим касом стигоше и узнесе кола са мека и прашњава друма на рапаву и неравну калдрму вароши Н. Пандур је већ са капије опазео кола, улетео унутра и јавио госпођи помоћниковици, затим отрчао у канцеларију и јавио господину помоћнику, те овај прекиде дугачку псовку којом беше започео да обасипа неког мршаваг практиканта; узне штап под мишку, отвори врата од начелникове собе, рече му пријатељски: „Ја одох!“ па узевши службену позитуру, упути се својој кући.

Дотле су већ комшиница слева и комшиница здесна, пошто је свака извиривала на капију, кад су гости силазили с кола, изашле пред врата и отпочеле разговор о гошћиној хаљини.

II

Били су се гости већ разузурили, очистили од прашине и послужили ракијом, кад упаде помоћник у собу и испусти штап на патос (имао је обичај да испусти све што му се нађе у рукама, кад се зарадује)... и полете Петровићу у наручја.

– А... а... а... а! – повика он и трипут се пољуби с Ђорђем, а не мога никако да каже што хтеде.

– То је моја жена – рече Петровић мирним гласом и показа Јелку.

– А... а... а... а!... настави опет господин помоћник трзајући руку, коју му хтеде Јелка да пољуби; затим шчепа малог и узе га дизати увис и љубити.

– Како се зове... лопов... уља мала... лопов... лопов... – и опет га дизаше у вис и цмакаше...

– Павле! – одговори Јелка.

– Павле... Павле... лопов... Павле... лопов – настави викати помоћник, па се после те вике једва смири, предаде малог тета-Натки у руке, скиде шешир, протрља руке, те хтеде и да – каже што год, па седе.

– Ах, та ми се ваша „идеја“ допада. (Помоћник је имао обичај да стрпа често у разговор и по коју страну реч коју је научио из новина – а та му се реч „идеја“ нарочито допадале.)

– Па да се мало прођемо, о распусту је досадно у Београду – додаде Ђорђе, пуцкајући прстима.

Мали се заплака, те га помоћниковица узе у наручја, донесе га до прозора и тупкаше прстима по окну.

– Ви сте већ и огладнели... а јес’... дабоме, толики пут – настави помоћник и протрља шаком чело – оно... Савета... ваљда је већ готово?... А, где је господин Филип, ја, он је отишао у лов, а зар се није још вратио?

– Није, помоћниче, отишао је пешке – одговори Савета. Она је и сама звала свога мужа „помоћником“; тако су га звали сви по вароши па и она, у разговору никад не вели „мој муж“, већ „мој помоћник“.

Помоћник је остарији човек, педесету већ претуррио. Човек, који има ћелаву главу и старе навике, кашље јако и говори много; кад говори ма шта што мисли да је важно, он шапће, а кад је у друштву, па ма хтео да запита кога: „како си?“ гледа свакога да надвиче. Чита радо новине и ма какав политички крах да прочита (ма то било да се у Португалији променило министарство) он прави овакву комбинацију: „Свакако ће још на пролеће Французи да ударе на Немце!“ ’Оће да се његово поштује и са тога пате највише његови млађи; бадава му онај мршави практикат (који је међутим свршио неке школе) доказује: „Али овде треба запета, тако је граматички!“ Он јок! Вели: „Нек’ у твојој грамативи пише да овде треба и три запете, ја сам до сад писао без запета, па нећу ни под старост друкчије!“ Тако се он још не може да одвоји ни од свога „џ“, па кад му је начелник већ и „забранио“ да га пише, он га још за утеху меће на крају свога презимена.

Некад је он био најбољи ђак у школи, и сви су другови држали за њега да ће то бити „велики човек“, али се њему допадне терзијски занат и напусти школу. Донекле је био на занату, затим увиде да је „писмен“, па је штета да боде прсте, и оде у практиканте. Још као практикант заволе ћер некога абације и ожени се. Био је увек добре душе и предусретљив, те није одби-вао погдекад „јабуку“, што би му сељаци доносили, и тако је стекао мало кућице. Он и госпођа помоћни-ковица сретно су живели до данас; како он мисли о чему, тако и она, а како она, тако и он. Једина им се несрећа десила кад им син пре шест година умре; јако су га жалили и урамили су његову косу и обесили рам испод иконе. Госпођа Савета и сад кад погледа у ту косу, горко се заплаче.

Једино им је још за утеху што им покојников најбо-љи друг Филип Илић, о коме се мало пре разбиху, и сад сматра њихову кућу као очеву и материну, те их увек о распусту похођа, седи код њих по месец дана; иде у лов, чита им новине, прича им приче, како се живи у великим варошима (он је баш ове године свр-шио медицину у Паризу); свира им у флауту; иде зајед-но са помоћником, те пецају рибе, излази са госпођом помоћниковицом на шеталиште итд.

III

Госпођа помоћниковица, која беше негде измакла из собе, врати се сад, одшкрину врата и оставши на прагу, позва госте на вечеру.

Помоћник скочи одма' протрља руке и стаде врло живо доказивати како је риба, што ју је нашао, „ванредне сорте“; за њим се упуте Јелка и Ђорђе.

У соби, где их чекаше вечера, дочека их онај пандур са шиштећим гласом и танким брковима; поседаше, и пошто је помоћник изговорио једну дугачку похвалну беседу о свима јелима која ће доћи, настаде вечера, за време које их је служио онај дугачки пандур, а помоћниковица једнако истрчавала напоље.

– Сигурно нема ничег новог? – отпоче помоћник, сишући једну кошчицу од рибе:

– Па... да! – одговори Ђорђе.

– Бога ми, као да се нешто спрема, а? Ја, спрема се... ето – и ту се помоћник наже те поче шапутати – имамо наредбу да учинимо попис све марве! – па погледа важно Ђорђу у очи.

– Не верујем да је то богзна шта важно! – одговори Ђорђе немарно.

Госпођа помоћниковица једнако нуткаше, час Јелку, час Ђорђа; високи пандур једнако обилажаше око стола, претворивши се сав у знак питања, гледајући помоћнику у очи.

– Ха, Ђорђе – настави опет помоћник, пошто се мало издува и насу по трећи пут тањир рибљом чорбом – играћемо после вечере шаха, научио ме је наш Филип; неколико цугова и ти си „мат.“

– Зар већ тако добро играте?

– Кажем ти, неколико цугова и ти си „мат“, само нам фали један топ, те се служимо неким црним калемом... ал' ништа, ја ћу играти црнима... знаш, то је Филипова „идеја“, он је донео шах!

По вечери се дигоше, помоћник одма' отрча, донесе кутију са фигурама, просу их на сто и поче ређати по табли.

Помоћниковица оде најпре и донесе дугачки чибук помоћников, па се онда са Јелком и дететом удаљи у другу собу.

Ђорђе направи цигару, ослони главу на руку и помаче прву фигуру.

Помоћник му одговори, тарући руке и подвикнувши... „Е, нећеш ту, ђидо!“

Ђорђе се нешто мало замисли, додирну се једнога пешака, па остави, затим дохвати коња, прене се га на бело поље и даде „шах“ краљици. (Ваља нам напоменути да је Ђорђе био врло добар играч.)

Помоћник се узврпољи, почеша се брзо и на лицу му се указа пуно једа.

– А, што, пријатељу, ниси помак'о тог пешака, нема ту тако, њега си прво дирнуо, ја, не важи тај цут, ја 'оћу да се поштено игра!

– Па немојте се одма једити, имате право и ви да размишљате! – одговори Ђорђе, смешећи се.

Помоћник сав успламте.

– То је непоштено... непоштење! и тресну песницом о сто.

– Па лепо, насмеши се опет Ђорђе и прекрсти руке – пристајете ли, да тргнем?

– Дабоме... дабоме... дабоме!...

Ђорђе трже коња и помаче оног пешака. Помоћник се опет смири и настави игру, подвikuјући при сваком мицању: „кшш ђидо“, „е нећемо с те стране голубе!“ „уа, уа, кога ти то плашиш, срце моје, уа!“

После неколико помицаја викну му Ђорђе „мат“. Помоћник тресну рукама, поцрвене као рак и скочи са столице.

– И не играш као што се игра, ја, после, ја од онога калема све мислим да је „лауфер“, дабоме, па се онда збуним, дабоме, а ја, пријатељу, тучем Филипа, јест, а тај је у Паризу играо а не као ти у Београду – и помоћник шеташе нагло горе-доле по соби, чисто да препукне човек од једа.

Ђорђе га позва, да одиграју још једну; но он ману руком и узе пунити лулу понова. Кад се мало смири, по његовом се лицу разли опет она љубазност, он седе и насу Ђорђу вина.

Дотле, и пандур донесе кафе, те припалише још по један дуван.

– А, ко је тај Филип? – запитаће напoкoн Ђорђе, играјући се оним калемом, што престављаше „топ“.

– Филип? – учини помоћник па занија значајно главом – красно дете, бога ми, учио је у Београду гимназију са мојим Николом – и ту му се наводнише очи. – Ех, Никола – занија опет и мѧну руком – сад би ме он учио шаха, играо бих с њиме, био би он сад већ човек. – Ту дубоко уздахну, протрља руком чело и испусти из уста густ дим, па се загледа у колутове, као не би ли сакрио сузе.

– Па је ваљда овај био добар друг с покојним?

– Јес’! – одговори расејано помоћник и растера руком дим – био је добар друг... пријатељ... овај нема никога, па су нам заједно долазили о распусту... па тако... ето... – и ућута опет помоћник.

Некако му беше немило говорити о покојном, увек би постао расејан, заиграле би му оне боре на челу а зажмирио би да прикрије сузу која му се увек намеће.

Обојица ћутаху још неко време; помоћник попуши још једну лулу а Ђорђе сложи све фигуре у кутију и испи оно мало вина што му беше досуо помоћник.

IV

Мало касније, кад већ и мали Павле крај тета Натке заспа, куцну неко на кухињски прозор и пандур, пошто се увери да је то „господин Филип“, који се тек сад враћаше из лова, отвори лако врата на ходнику.

Младић се успе уз басамаче, стресе прашину са себе, предаде пандуру пушку и торбицу, па седе на једну ниску столицу, те поче да скида опанке.

– Јесте ли што нашли, господине? – запита пандур својим шиштећим гласом.

– Нисам – одговори Филип немарно – једну препелицу и неколико врабаца.

Пандур узе прво да разгледа пушку, па настави:

– Оставили смо вам вечеру!

– Нећу ништа да једем... уморан сам, хоћу одмах да легнем!

– У вашој ће соби спавати гости, газдарица вам је прострла у овој соби.

– Гости? – учини Филип и погледа пандура. Пандур слеже раменима.

– Из Београда... не знам... неки господинов рођак...

– Аха – учини Филип – говорио ми је господин помоћник – па се диже одатле и уђе у одређену собу, запали свећу, седе на кревет и поче да гради цигару.

Филип је млад и здрав човек, темељита стаса и свежа лица са живим и јасним очима. Од прве ти се учини тако љубак, те што си више с њим, све ти се више чини да не можеш без њега. Умео је тако лепо да прича, да госпођа помоћниковица не може до поноћи да се одвоји од њега, седи тако, упре у њ своје дремљиве очи и преклапа руком уста, кад јој наиђе зевање, не би ли сакрила од помоћника да је не тера на спавање. Већ цео срез зна да Филип лепо и свира. Манојло пандур, који је иначе мало наглув, испричао је већ по целом срезу, како у њих има један господин, који красно свира „острољанку.“ (Манојло је мислио, кад год се при свирању само мало уситни, да је то „острољанка.“) Није се баш много дружио у вароши, тако се некако упозна, па ту. Помоћник је једанпут и казао за њега: „чудан човек“! а госпођа Савета вели: „Така му је нараф.“ Тако се упознао са неким младим професором, човеком, који је предавао „Ботанику“, а одушевљавао се „Астрономијом“, био велики Србин и зато није хтео никад да употребљава латинска имена биљака. Професор је играо врло добро шаха и Филип се радовао што се упознао с њиме; али се једанпут као нешто мало позавадише око неке биљчице „*matricaria samtomilla*“ и Филип се није више састајао с њиме. Упознао се тако и са ћерком господин окружног начелника, врло љубазном девојком, која је била једну годину негде „на страни“, па се вратила, пошто госпођа начелниковица није могла више да „самује“

без јединице; она носи хиљаду дуката и један туђ зуб у вилицама. Филип је тамо чешће ишао, што ће, дуго му је време, па се занимао с госпођицом; читао јој песме о љубави и причао јој многе приче. Госпођица га је увек у очи гледала и мада није била тако лепа, ишао је к њој сваког дана, док се већ није почело по вароши да гуцка: „Биће ту нешто!“ Једног му дана госпођица стиште руку, те он кад виде да то може да пређе у озбиљност, трже се и не оде више тамо.

– Ама – опирала се госпођа Савета – ја га опет сма-трам као сина – и ту јој се скотрљаше тешке, материнске сузе.

– Пст! – учини јој помоћник, међући свој дебели кажипрст на уста – бадава је све, он је сад господин, да је мој Никола жив, па да је оволике науке свршио, ја би’ и њему рекао „ви“.

И тако „ви“ беше узакоњено, али наиђе на тврд отпор од самога Филипа; чак се и љутио на то. И помоћник мораде да попусти, но ипак остаде при томе да му каже „господин Филипе“ а међутим да му говори „ти“.

И Филип је тако проводио у њих већ двадесет дана, забављајући се, као што већ знамо.

V

Ујутру се сви искупише под вењаком. У помоћника је нешто мало баштице, коју Манојло пажљиво надгледа. Помоћник је осејао мало кукуруза, помоћниковица лука, а Манојло је уредио две–три леје цвећа. Једна леја

као полумесец, једна као звезда са затубастим ћошковицама а трећа нешто мало права и нешто мало крива. Ту је и нешто сиромашне лозице, те се привила уз она два–три трула дирека, који су некад носили на себи леп и велик вењак а сад скрпили парче лада, колико за онај сточић што га је Манојло саградио.

Помоћник је држао на коленима малог Павла, цупкао га и пуштао колутове дима из свога дугачког чибука.

Јелка је била у јутарњој, лакој хаљини са распуштеним вितिцама и помагала је госпођи помоћниковици да уреди сто за кафу.

Ђорђе је прекрстио ногу преко ноге и летимично читао званичне новине које малопре донесе Манојло.

Она јутарња мека росица као да још није испарила са разнобојног цвећа и широка лозина лишћа. Небо ведро и чисто се провиди; велико и светло сунце, предсказујући топао и досадан дан, појављујући се све више из неке јелове шуме, ослобађа те оне пријатне језе која те подилази у силном и јаком јутарњем ваздуху.

И Филип се указа на кућњем прагу, у лакој капутићу, гологлав и упути се вењаку. Помоћник скочи чим га виде. Филип пољуби руку и њему и госпођи Савети.

– Господин Филипе – рече помоћник – ти си синоћ доцкан стигао?

– Тек што сте легли! – одговори Филип благим гласом.

– Ето... – узме опет помоћник – ово је наш Филип, ето... Филип се лако, кавалерски поклони, и онако слободном елеганцијом, пружи руку Ђорђу, представи му се, па затим и Јелки.